

DÂRÜLMUALLİMİN-İ ÂLİYEDE FENN-İ TERBİYE DERSİ VE BİR ÖĞRENCİ İSYANI

FATİH DEMİREL*

Osmanlı modern eğitim kurumlarındaki disiplin vakaları, okul yaşantısını, nizâmnâme ve talimâtnâmelerle belirlenmiş kalıplar dışında ortaya koyan önemli kaynaklardır.¹ Bu kaynaklar, okullarda oluşturulmak istenen disipline, aykırı olarak meydana gelmiş vakaları ortaya koyduğu gibi, okullarda eğitim-öğretim faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğü, modern eğitim konusundaki öğrenci, öğretmen ve idareci algısı, öğrenci, öğretmen, idare ilişkisi gibi pek çok konuya dair ipuçları vermektedir. II. Meşrutiyet Dönemi, eğitim alanında, eskinin beğenilmeyerek veya eksik görülerek, yoğun reform çabalarına girilen bir dönemdir. Dönemin başlangıcından itibaren Osmanlı modern eğitim sisteminde ve kurumlarında yapısal değişimlere gidilmiştir.² Bu çalışmada incelenen vaka II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1913) *Dârümuallimîn-i Âliyede* meydana gelmiştir. 1848 yılında Dârümuallimîn adıyla kurulan ilk öğretmen okulunun dersleri arasında bulunan *Usûl-i İfâde ve Tâlim* dersi Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde *Usûl-i Tedris* olarak isimlendirilmiştir. Genel olarak öğretim yöntemlerini kapsayan ders II. Meşrutiyet'le birlikte isim ve içerik yönünden değişime uğramıştır. 1909'dan sonra *Fenn-i Terbiye* adını alan ders öğretim yöntemleriyle birlikte eğitim bilimlerini de kapsar bir duruma getirilmiştir. Bu çalışmada *Usûl-i Tedris ve Fenn-i Terbiye* derslerinin dârümuallimîn programlarındaki yeri, değişimi, öğrenci, öğretmen ve idare tarafından algılanışı, nasıl yürütüldüğü, derslerden neler beklendiği gibi

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, fa.demirel@hotmail.com

¹ Benjamin C. Fortna, *Mekteb-i Hümayın Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslâm, Devlet ve Eğitim*, Çev. Pelin Sıral, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.189.

² Mustafa Ergün, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ocak Yayınları, Ankara 1996; Fatih Demirel, "II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı'da Ortaöğretim: Sultâniler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII/II, (2012), ss. 339-358; Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007; Fatma Kaya Doğanay, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2011; Arzu M. Nurdoğan, *Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim (1869-1922)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2005.

konular incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, *Dârümuallimîn-i Âliye İbtidâi Şubesinde Fenn-i Terbiye* dersi üzerinden çıkan olaylarda, öğrenci, öğretmen ve idare açılarından dönemin disiplin anlayışı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde öğretmen yetiştirmek için okul açma fikri ve ihtiyacı Tanzimat döneminde ortaya çıkmıştır.³ İlk örnekleri Sultan II. Mahmud Dönemi'nde, 1839 yılında, açılmış olan rüşdiye mekteplerine⁴ öğretmen yetiştirmek amacıyla 16 Mart 1848'de, İstanbul'da Dârümuallimîn adıyla bir öğretmen okulu açılmıştır.⁵ 1868'de Dârümuallimîn-i Sıbyanın kurulmasından sonra, Dârümuallimîn-i Rüşdi olarak da isimlendirilen⁶ okul, kuruluşunu takip eden yaklaşık çeyrek yüzyıllık dönem içerisinde bina sıkıntısından kurtulamamış ve birçok defa bina değiştirmek zorunda kalmıştır. Öğrenci sayısı 20 ile 150 arasında değişmiş olan okul, 1874 yılında kurulan Dârümuallimîn-i Kebirin çatısı altına girmiştir.⁷

1857 yılında Maârif Nezâretinin kurulmasından sonra, 1860'larda sıbyan mekteplerinin ıslahıyla ilgili çalışmalar neticesinde, sıbyan mekteplerine öğretmen yetiştirmek amacıyla, 15 Kasım 1868'de Dârümuallimîn-i Sıbyan kurulmuştur. "Usûl-i cedid"e göre öğretim yapacak öğretmenler yetiştirmek üzere kurulmuş bu okul, olumsuz propagandalar nedeniyle öğrencisiz kalıp 1871 yılında kapanmışsa da 1872 yılında yeniden açılmıştır.⁸ 1869 yılında kabul edilen *Maârif-i Umumiye Nizâmnâmesi* ile çeşitli derecelerdeki okullara mükemmel öğretmenler yetiştirmek için İstanbul'da bir büyük *Dârümuallimîn (Dârümuallimîn-i Kebîr)* kurulması kararlaştırılmıştır. *Dârümuallimîn-i Kebîr* rüşdiye, idâdî ve sultânî şubeleri olacak, her şubede biri edebiyat diğeri ulûm ve funûn olmak üzere iki sınıf oluşturulacaktı.⁹ *Dârümuallimîn-i Sıbyan*, bu teşkilatın dışında bırakılmış olmakla birlikte, yönetim olarak *Dârümuallimîn-i Kebîre* bağlıydı.¹⁰ *Dârümuallimîn-i Kebîr*, *sıbyan*, *Rüşdiye* ve *idâdî* şubelerinden oluşmak üzere ancak 1874 yılında kurulabilmiştir. Öğretim süresi *sıbyan* şubesinde iki yıldır. 1880'li yıllarda da *sıbyan* şubesi, bu okul çatısı altında bulunmaya devam etti. 1891 yılında yayınlanan *Dârümuallimîn-i Âliye Nizâmnâmesi* okul ile ilgili önemli değişiklikler yaptı. Buna göre okul *ibtidâî*, *rüşdiye* ve *âliye* şubelerinden meydana geliyordu. Nizâmnâme, 1904'te bazı küçük değişikliklere uğramakla birlikte II. Meşrutiyet'e kadar uygulan-

³ Cemil Öztürk, "Dârümuallimîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi [TDVİA]*, VIII, İstanbul, 1993, s. 551.

⁴ Muammer Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Türkler*, XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 44-60.

⁵ Öztürk, a.g.m., s. 551.

⁶ Faik Reşit Unat, "Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış", Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964, s. 31.

⁷ Cemil Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998, ss. 153-155.

⁸ A.g.e., s. 8, 9.

⁹ *Maârif-i Umumiye Nizâmnâmesi, Düstür, I. Tertip*, 2, İstanbul, 1289, s. 194.

¹⁰ A.g.e., s. 196; Öztürk, *Türkiye'de ...*, s. 21.

mıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra *Dârümuallimîn-i Âliyede* birçok önemli gelişme meydana gelmiştir. Bu çerçevede ilk olarak *ibtidâîye* şubesi okuldan ayrılmış ve bağımsız hale getirilmiştir. 1909'da öğretim süresi iki yıldan üç yıla çıkarılmıştır. *Dârümuallimîn-i İbtidâî* 1910 yılında tekrar *Dârümuallimîn-i Âliye* ile birleştirildi.¹¹ *Dârümuallimîn-i Âliyenin* İkinci Meşrutiyet'ten sonra geçirmiş olduğu reformların en önemlisi, 1915 tarihli *Dârümuallimîn ve Dârümuallimât Nizâmnâmesi*'nin yürürlüğe girmesiyle, teşkilat ve program bakımından yeniden yapılanmasıdır. Bu nizamnameye göre *Dârümuallimîn-i Âliye, İbtidâî, İhzarî ve Âlî* olmak üzere üç şubeye ayrılıyordu.¹² *İbtidâî* şubesinin öğretim süresi dört yıl olup, buradan mezun olanlar, *İbtidâî* öğretmenleri oluyordu. *İhzarî* şubesi iki yıllıkti. Dört yıllık *Âlî* Şubesi *Edebiyat, Tabiiye ve Riyaziye* kısımlarına ayrılıyordu. Bu kısmın son yılı tamamen uygulamaya tahsis edilmişti. Buradan mezun olanlar, orta ve yükseköğretim okullarında öğretmen olarak istihdam ediliyordu.¹³

A- DÂRÜLMUALLİMİNLERDE USÛL-İ TEDRİS VE FENN-İ TERBİYE DERSLERİ

Öğretmen yetiştirme ihtiyacı ve fikri Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkmış olsa da daha önceki devirlerde medrese hocaları olan müderrislerin, medreselerde yetiştiği, bunun yanında Fatih Sultan Mehmed zamanında (1451-1481) sıbyan mekteplerine öğretmen yetiştirmek için özel bir program uygulandığı, Eyüp ve Ayasofya medreselerinde uygulanan bu programda *Âdâb-ı Mubâhese ve Usûl-i Tedrîs* gibi pedagojik formasyon derslerinin bulunmasına dikkat edildiği bilinmektedir.¹⁴

Tanzimat sonrası açılan öğretmen okullarının ders programları incelendiğinde, mevcut dersler arasında *Usûl-i Tedris* (Öğretim Yöntemleri) ve *Fenn-i Terbiye* (Eğitim Bilimleri) derslerinin olduğu anlaşılmaktadır. Günümüz diliyle Ders Verme ve Öğretim olarak ifade edebileceğimiz, *Usûl-i İfâde ve Tâlim* dersi, 1848 yılında açılmış olan *Dârümuallimîn-i Rüşdî* dersleri arasında yerini almıştır.¹⁵ *Maârif-i Umumiye Nizâmnâmesi* (1869) kararları doğrultusunda açılmış olan *Dârümuallimîn-i Âliye* için 1891 yılında, eski kararlarda bir takım önemli değişiklikler yapan, *Dârümuallimîn-i Âliye Nizâmnâmesi* yayınlanmıştır.¹⁶ *Nizâmnâme* ile *Dârümuallimîn* şubeleri müfredatına *Usûl-i Tedris* dersi konulmuştur. Buna göre *ibtidâî* şubesinin ikinci sınıfında haftada bir saat, *rüşdiye* şubesinin, birinci sınıfta haftada bir, ikinci sınıfta haftada iki saat olmak üzere, her iki sınıfında ve *âliye* kısmının yalnızca üçüncü sınıfında, haftada bir saat *Usûl-i Tedris* dersi bulunmaktadır.¹⁷ II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar aynı müfredat uygu-

¹¹ Öztürk, *Türkiye'de ...*, s. 21, 22.

¹² *A.g.e.*, ss. 161-163.

¹³ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s. 26.

¹⁴ Öztürk, "Dârümuallimîn" ..., 551.

¹⁵ Öztürk, *Türkiye'de ...*, s. 154.

¹⁶ Öztürk, *Türkiye'de ...*, s. 21.

¹⁷ *Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, 1316, ss. 127-129.

lanmıştır.¹⁸ *Dârümuallimîn-i Âliye İbtidâî Şubesi* öğretim süresinin üç yıla çıkarılmasından sonra (1909) şubenin her sınıfına *Fenn-i Terbiye* dersi konulmuştur.¹⁹ 1915 yılında, *Dârümuallimîn-i Âliye İbtidâî Şubesi* öğretim süresinin dört yıla çıkarılmasından²⁰ sonra, *Fenn-i Terbiye* dersi, haftada ikişer saat olmak üzere, şube müfredatının ilk üç yılında yer almıştır.²¹

B- DÂRÜMUALLİMİN-İ ÂLİYE, İBTİDÂÎ ŞUBESİNDE FENN-İ TERBİYE DERSİ VE ÖĞRENCİ İSYANI

Sultan II. Mahmud zamanında sivil alanda modern eğitim kurumlarının teşkiline paralel olarak gerek eğitim öğretim disiplinini gerekse asayişini sağlayabilmek için çeşitli ödül ve cezaları içeren uygulamalar da başlamıştır. Osmanlı eğitim modernleşmesi mevcut olan eğitim kurumlarını kaldırmadan yeni tarz eğitim kurumlarını teşkil etmiştir. Bu ikili yapı Cumhuriyet Türkiye'sine kadar devam etmiştir. Mevcut eğitim kurumlarındaki (sıbyan mektepleri ve medreseler) disiplin anlayışı ve uygulamaları, teşkil edilen yeni tarz eğitim kurumlarında devam ettirilmişse de onların yaygınlaşmasıyla birlikte eski disiplin anlayışı ve uygulamalarından uzaklaşmaya çalışılmıştır. 1870'lere kadar fiziki şiddet içeren eski usul cezalar nizâmname ve talimâtnameelerde yer alırken 1870'lerden sonra, bu tür cezalar, kâğıt üzerinde olsa da yasaklanmıştır.²²

Bu çalışmada ele alınan vaka 1913²³ yılı haziran ayında, *Dârümuallimîn-i Âliye İbtidâî Şubesinde* meydana gelmiştir. Vaka bir öğrenci protestosu görünümünde olsa da okul yönetimince isyan olarak nitelendirilmiştir. Doğrudan idareye karşı başlamamış olsada bir ders öğretmenini şikâyet ile başlayan hadiseler, okul idaresi ve belli ölçüde Maârif Nezâreti ile öğrenciler arasındaki otorite mücadelesine dönüşmüştür. Gerek dilekçelerinde kullandıkları ifadeler ile ders öğretmeni hakkındaki iddia ve şikâyetlerden, gerekse idareye karşı takındıkları tavırdan, öğrencilerin, kendilerine zarar verecek kadar, müthiş bir güven ve cesarete sahip oldukları anlaşılmaktadır. Öğrenciler, Maârif Nezâretine gönderdikleri dilekçede *Fenn-i Terbiye* dersi muallimi

¹⁸ Öztürk, *Türkiye'de ...*, s. 21.

¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], *Maârif Nezâreti Mektûbî Kalemi*[MF. MKT], Dosya No: 1187/Gömlük No: 39.

²⁰ Öztürk, *Türkiye'de ...*, s. 22.

²¹ Hasan Ali Yücel, *Türkiyede Orta Öğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s. 228.

²² Osmanlı modern eğitim kurumlarında disiplin için bkz. Mustafa Gündüz, "Son Dönem Osmanlı Eğitiminde Disiplin Ve Cezalandırma", *Doğu Batı*, 13/53, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2010, ss. 127-158; Fatih Demirel, *Mekteb-i İddâî*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2010, ss. 89-92; Fatih Demirel, "Osmanlı Modern Eğitim Kurumlarında İşlenen Suçlar", *History Studies*, 5/1, (2013), ss. 101-112.

²³ Hicri ve Rumi tarihlerin Miladi Takvim'e çevrilmesinde tarih çevirme kılavuzu kullanılmıştır. Yücel Dağlı-Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

Cevdet Bey için, her ne kadar kendilerini mazur göstermek için mazeret bildirmişlerse de “*adi, küçük, iğrenilen zat*” gibi hakaret bildiren kelimeleri kullanmaktan geri durmamışlardır.²⁴ Mekân ve eğitim kurumu farkı olsa da B. C. Fortna tarafından ele alınan, 1903 yılında, Manastır İdâdisinde meydana gelen vakada, öğrencilerin, öğretmenleri Şevki Bey hakkındaki iddialarında, “yetersiz ve kayıtsız” ifadelerini kullanmaları, aradan geçen on yılda değişeni açıkça ortaya koymaktadır.²⁵

Yine öğrencilerin, okuldan atılmayı göze aldıklarını ifade ederek, Muallim Cevdet Bey kaldıkça, itaat etmeyeceklerini bildirmeleri kendilerine olan güvenlerinin başka bir göstergesidir.²⁶ Belki de öğrenciler, okul idaresinin bu kadar kişiyi (49 öğrenci) aynı anda okuldan atmaya cesaret edemeyeceğini düşünmüşlerdir. Öğrencilerin bu denli cesaretli olmalarında, II. Meşrutiyet Dönemi’ni hazırlayan gelişmelerin ve dönemin siyasi atmosferinin etkili olduğu söylenilebilir.

1- Öğrencilerin İlk Dilekçesi ve İsyanın Başlangıcı

Olayların başlangıcını, öğrencilerin 10 Haziran 1913 (28 Mayıs 1329) tarihinde okul idaresine vermiş oldukları dilekçeden öğreniyoruz. Olayların, *Fenn-i Terbiye* dersindeki ders anlatma uygulamasının kaldırılma isteğiyle başladığı anlaşılmaktadır. *Fenn-i Terbiye* dersi öğretmeni Cevdet Bey, cumartesi ve pazartesi günlerindeki *Fenn-i Terbiye* derslerinin yarımşar saatini, öğrencilerin konu anlatımı için ayırmıştır. Cevdet Bey bu uygulama için öğrencilerin muvafakatini de almıştır. Hatta öğrenciler, konu anlatımı yapacak öğrenci numaralarının kendileri tarafından Cevdet Bey’e verildiğini ifade etmektedirler. Kararlaştırıldığı şekilde, dersler devam ederken, öğrenciler, bu yöntemden tüm sınıftan ziyade dersi anlatan öğrencinin faydalandığını düşünmüşler ve bir öğrencinin istifadesi için tüm sınıfın istifadesinden vazgeçilemeyeceğine karar vermişlerdir. Bu düşünce ve kararlarını öğretmene iletmek için, 7 Haziran 1913 (25 Mayıs 1329) cumartesi günkü derste, konu anlatımı yapacak olan arkadaşları Salih Efendi’yi sözcü olarak seçmişlerdir. Salih Efendi konu anlatımı için davet edildiğinde, Cevdet Bey’e, arkadaşları adına söyleyecekleri olduğunu ifade etmiş ve özetle şunları söylemiştir.

“Efendim biz konu anlatımının faydalarını kabul ediyoruz, ancak arkadaşlarımızla, yapacağımız konu anlatımının faydalarının sınırlı olacağına karar verdik. Konu anlatımları sınıfın istifadesinden çok şahsın istifadesine hizmet edecek. Biz, sınıfın istifadesi için usul-i tedris konularını öğrenmek istiyoruz.

²⁴ “... *Leffen takdim eylediğimiz arzı ile tahrîren ve bütün tafsilatıyla şifâhen ifade-i hâle çalışmış isek de müdür beyefendi bizi, ahlakça, dersçe ısrâr eden; adilîğinden, küçüklüğünden maa-t-teessîf kendisine karşı kalbimizde nefret ve hatta – hakikati söylemiş olmak için mazur görülmemizi istirham ederiz – istikrah duyduğumuz bir zatı, terbiye muallimi olarak göndermekte ısrar eyledi.*”, BOA, *MF. MKT.*, 1187/39 (Öğrencilerin 15 Haziran 1913 (2 Haziran 1329) tarihinde Maârif Nezâretine gönderdikleri dilekçe)

²⁵Fortna, *a.g.e.*, s. 201.

²⁶ BOA, *MF. MKT.*, 1187/39, Lef: 7, 3 Haziran 1329/16 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimin-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

Usûl-i tedris konularının işleneceği birkaç aydan beri vaat edildiyse de bu güne kadar konulara başlanmadı. *Fenn-i Terbiye* dersinde, alışla geldiği şekliyle, kitaptan beşer satır okuyacak olursak, aylarca devam edecek konuların bulunması, konu anlatımı uygulaması hakkında olumsuz düşünmemize neden oldu. Arkadaşlarımız uygulama derslerinde ders anlatırken zorlanıyorlar. Bizim, diğer okullardan farkımızı ancak fenn-i terbiye ve usûl-i tedris dersleri oluşturmaktadır. Sizden rica ediyoruz; usûl-i tedris ile ilgili dersler verilirken biz de burada bütün arkadaşlarımızla tartışır ve bu şekilde ders anlatma ihtiyacını daha ziyade gidermiş oluruz.²⁷

Bu durum öncelikle, dönem itibariyle öğretmen okulunda, *Fenn-i Terbiye* dersi içerisinde, uygulamaya yönelik bir yöntemin kullanıldığının göstergesidir.²⁸ Yine öğrencilerin ifadelerinden, *Dârümuallimîn-i Âliyede*, 1909 yılından sonra *Usûl-i Tedris* dersinin yerini almış olan *Fenn-i Terbiye* dersinde öğretim yöntemleri ve eğitim bilimleri konularının birlikte işlendiği anlaşılmaktadır. Öğrenciler öğretim yöntemleri konusunda kendilerini eksik hissetmiş olacaklar ki itirazlarını bu temele dayandırmışlardır. Öğrenciler, öğretmenlik mesleği için eğitim bilimleri ve öğretim yöntemlerinin önemini farkında olduklarını vurgulamaya çalışmışlardır. Ancak bir taraftan uygulama derslerinde, ders anlatırken zorlandıklarını ifade ederken diğer taraftan konu anlatımı uygulamasına karşı çıkmaları bir tezat oluşturmaktadır. Öğrencilerin "*Fenn-i Terbiye dersinde, alışla geldiği şekliyle, kitaptan beşer satır okuyacak olursak, aylarca devam edecek konuların bulunması...*" ifadesi, derslerde bir ders kitabının kullanıldığını ve derslerin kitaptan takip edildiğinin göstergesidir. Öğrenciler dilekçelerinde konuyla alakalı daha ayrıntılı bilgi vermemişlerdir. Ancak yalnızca beş, altı satır okuma ile bir dersin doldurulamayacağı göz önüne alındığında²⁹, kitaptan okunan bölümler üzerinden, tahliller, anlatımlar ve tartışmalar yapılmak suretiyle derslerin işlendiği düşünülebilir.

Bu ifadeleri, hakkında suizan olarak değerlendiren Cevdet Bey, öğrencilere hepsinin aynı fikirde olup olmadığını sormuştur. Sınıftan, arkadaşlarını destekleyen yönde cevap alan Cevdet Bey, öğrencilerin nezaketsiz bir şekilde hareket ettiklerini, kendisinin usûl-i tedris bilmediği için ders zamanlarını konu anlatılarak doldurma niyetinde olduğu düşüncesinde olduklarını, öğrencilerine anlatmıştır. Salih Efendi, Cevdet Bey'in bu konuşması üzerine, böyle bir zanlarının olmadığını ve bunu kendisine samimi bir şekilde ifade ettiklerini söylemiştir. Cevdet Bey, Salih Efendi'nin, bu ifadeleri söylerken kullandığı, "ihtar"³⁰ kelimesi nedeniyle ziyadesiyle sinirlenmiştir.

²⁷Aynı dosya, Lef: 1, 28 Mayıs 1329/10 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Dârümuallimîn-i Âliye Müdürlüğüne verdikleri dilekçe.

²⁸Fenn-i Terbiye dersinin içeriğiyle ilgili ayrıntılı bilgi almak için, bkz.: Mustafa Gündüz, *Mustafa Sattı Bey ve Eğitim Bilimi (Fenn-i Terbiye Cilt 1-2) Türkiye'de İlk Modern Eğitim Bilimi Kitabı*, Otorite Yayınları, Ankara 2012.

²⁹Elbette bunun aksi de mümkündür. Ancak, öğrenciler, dilekçelerinde derslerin savsaklandığına dair bir şikâyetle bulunmamışlardır.

³⁰Öğrenciler, Salih Efendi'nin korkmuş olması nedeniyle böyle bir hata yaptığını ifade etmemişlerdir.

Daha sonra, bu ifadesinden dolayı Salih Efendi, Cevdet Bey'den özür dilemiş; Cevdet Bey'de bu özrü kabul etmiştir.

Cevdet Bey, pazartesi günü *Fenn-i Terbiye* dersi başlangıcında, ders anlatma uygulamasına karşı olup olmadıklarını, tüm öğrencilere sırayla sormuştur. Sonuçta 17 öğrenci, konu anlatımı uygulamasının devam etmesini, diğer öğrenciler ise kaldırılmasını istemiştir. Bunun üzerine Cevdet Bey hoşnutsuzluğunu şu ifadelerle belirtmiştir.

“17 arkadaşımızın hakkını gasp etmek gibi bir cinayete giriştiniz. Ben istediğim zaman onlara yine ders anlatırım. Onlar benim nazarımda kıymetlidirler. Siz ise nezaketsiz kişilersiniz. Bundan sonra sizinle olan ilişiyimi kestim. Fakat sizden intikam alırım zannetmeyin, beddua da etmem. Ben sizi şimdiye kadar üç, dört konu hakkında bir araya getirmeye çalıştım da hiçbirinde başarılı olamadım. Nasıl oldu da hainane bir maksatla bir araya gelebildiniz?³¹”

Öğrenciler bu ifadelere karşılık vermemişlerdir. Daha sonra, Cevdet Bey, konu anlatımının devamını isteyen öğrencilerden 346 numaralı öğrenciye, “*üzüntümden şimdi ders anlatamayacağım, kitabınız yanınızda ise okuyunuz; yok ise gidiniz.*” demiştir. Öğrenciler, dilekçede, tüm öğrencilerin kitaplarının yanlarında olmasına rağmen, Cevdet Bey'in yalnızca konu anlatımı taraftarı olan arkadaşlarına ithafen konuşmasına bir anlam veremediklerini, dersin yalnızca o arkadaşlarına özel kaldığını, kendilerine ne ders okutulduğunu ne de sorulduğunu ifade etmişlerdir.

Öğrenciler dilekçelerinin sonunda, Cevdet Bey'in, “*nezaketsizsiniz*”; “*bundan sonra sizinle ilişiyimi kestim*” ifadelerinin kendilerini üzdüğünü, sizinle ilişiyimi kestim ifadesinin, bundan sonra derste bulunmayınız anlamına geldiğini yazmışlar ve bundan sonra o derse giremeyeceklerini beyan etmişlerdir. İlaveten, maruzatlarının dikkate alınarak gereğinin yapılmasını okul idaresine arz etmişlerdir.³²

Anlatılanlardan, başlangıçta tüm öğrencilerin, uygulamaya karşı olmadıkları anlaşılmaktadır. 17 öğrenci uygulamanın devam etmesini istemektedir. 17 öğrencinin, idare ve öğretmenden gelebilecek baskıdan çekindikleri için mi yoksa uygulamanın faydasına inandıkları için mi o kararı verdiklerini anlamak, eldeki verilerle, mümkün değildir. Okul idaresine verilen ilk dilekçede öğrenci isimleri, numaraları ve imzaları bulunmamaktadır. Daha sonra verilen dilekçelerde ve yazışmalarda uygulamaya karşı olan öğrencilerin sayısı, isimleri, numaraları ve imzaları hakkında bilgi varsa da uygulama taraftarı olan öğrenci sayısından bahsedilmemektedir. Ayrıca

³¹ BOA, *MF. MKT.*, 1187/39, Lef: 1, 28 Mayıs 1329/10 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Dârülmuallimin-i Âliye Müdüriyetine verdikleri dilekçe.

³² *Aynı dosya*, Lef: 1, 28 Mayıs 1329/10 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Dârülmuallimin-i Âliye Müdüriyetine verdikleri dilekçe.

uygulamaya karşı olan öğrenci sayısında da değişiklikler olmuş, sonradan bu guruba katılan öğrenciler olmuştur. Bu nedenlerle sınıf mevcudunu ve öğrencilerin, kaçının uygulama taraftarı olduğunu saptamak mümkün olmamıştır.

2- Öğrencilerin İkinci Dilekçesi

Öğrenciler, 12 Haziran 1913 (30 Mayıs 1329) tarihinde okul idaresine verdikleri ikinci dilekçede, daha farklı bir tutum ve anlatım sergilemişler, olayın gelişim sürecinden ziyade ders öğretmeni Cevdet Bey ve *Fenn-i Terbiye* dersleri ile ilgili şikâyet ve memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Öğrenciler dilekçelerinde, özetle şu konulardan bahsetmişlerdir.³³

“*Fenn-i Terbiye* dersine iki buçuk yıldır Cevdet Bey girmektedir. Memleketimize karşı öğretmenlik mesleği ile sorumluyuz. Öğretmenlik, kuvvetini özellikle fenn-i terbiye konusundaki bilgi ve becerilerden almaktadır. Mesleğin önem ve ciddiyetine rağmen *Dârümuallimîn* öğrencisi olduğumuzun delili olan bu kıymetli derse bu kadar yabancı kalmamız bizi uzun süredir üzüyor. Bizi, *ibtidâî* eğitimi için en yüksek derecede öğretmen olarak niteleyen şeyin, eğitim ve öğretim olduğunu biliyoruz. *Usûl-i tedris* ile alakalı birçok metot olduğunu duyduğumuz halde, iki ay sonra öğretmen olacak bizler, *Resim* ve *El İşleri* hariç, hiçbir dersin nasıl öğretileceği hakkında bilgiye sahip değiliz. Memlekette konuyla ilgili kitap da mevcut olmadığından yalnızca öğretmene bağımlıyız.

Ahlaki yönden de doğru olmayan durumlar gözlemlemekteyiz. Mesela öğretmen nazarında sınıfta iki türlü öğrenci vardır. Cevdet Bey, 5-6 kişiden ibaret olan az grup ile diğerlerine farklı davranır. Çalışkan talebenin bilmesi ve bildiğini ifade etmesi tabiidir. Fakat öğretmenin derste, az gruba, “*mirim, beyim, beyefendi*, bazı durumlarda, *paşam, cicim*” gibi ifadeler kullanması, öğretmenle talebe arasında olmaması gereken laubaliliklerdir. Bu durum maalesef öğrenciler arasında bölünmeye sebep olmuştur. Şimdiye kadar talebeye eşit davranılmadı. İki buçuk yılda iki defa söz hakkı alamayan öğrenciler olduğu gibi iki yüz defa alan dahi vardır.

Kendisine muallim nazarıyla hürmet etmek imkânı kalmamıştır. Öğretmenin dersinde bulunmaya tahammül edemeyeceğimizden, gönderilmesini temenni ve rica ederiz.”

Dilekçenin sonunda “*Dârümuallimîn-i İbtidâî Müntehi Sınıfı Talebesinden 43 İmza*” ifadesine de yer verilmiştir.³⁴ Dilekçelerindeki ifadelerinden, öğrencilerin öğretmenlik mesleği ve *Dârümuallimîn* öğrenciliği ile fenn-i terbiye ve usûl-i tedrisi bir bütün ola-

³³ Aynı dosya, Lef: 2, 30 Mayıs 1329/12 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin *Dârümuallimîn-i Âliye* Müdüriyetine verdikleri dilekçe.

³⁴ Aynı dosya, Lef: 3, 30 Mayıs 1329/12 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin *Dârümuallimîn-i Âliye* Müdüriyetine verdikleri dilekçe.

rak algıladıkları anlaşılmaktadır. Bu algı, öğrencilerin, öğretmenlik mesleğinin temel özelliklerini anladıklarını ve bunu kabullendiklerini göstermektedir. Öğrenciler fenn-i terbiye konusundaki eksikliklerini ikinci dilekçelerinde de ifade etmelerine rağmen, o dilekçede asıl olarak usûl-i tedris konusundaki eksikliklerini vurgulamışlardır. Ayrıca, var olduğunu bildikleri halde, iki ders dışında, hiçbir dersin nasıl öğretileceği konusunda herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını özellikle vurgulamışlardır. Öğrencilerin, konuyla ilgili kitap olmadığını ifade etmelerine rağmen o dönemde bu konuda çeşitli kitapların var olduğunu bilmekteyiz.³⁵ Ayrıca, konuyla ilgili bir ders kitabının olduğu, öğrencilerin ilk dilekçelerinden anlaşılmaktadır. Bu durumda öğrencilerin konuyla ilgili kitaplardan haberdar olmadıkları veya kitaplara kolayca ulaşamadıkları ya da iddialarını desteklemek için böyle bir ifade kullandıkları düşünülebilir.

Öğrencilerin bir diğer şikâyet konusu, öğretmenin sınıf içerisindeki uygulamalarıdır. Öğrenciler, sınıf içerisinde kendilerine eşit davranılmadığını, derslerine çalışkan öğrencilerle daha çok ilgilenildiğini, onlara çeşitli övücü sıfatlarla hitap edildiğini ve bu durumun öğrenciler arasında bölünmeye sebep olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca, çalışkan olarak niteledikleri öğrencilere, daha fazla söz hakkı verildiğini de şikâyetlerine eklemektedirler. Bu durum, öncelikle, öğrencilerin aktif olarak derse katıldıklarını ve bunun öğretmen tarafından teşvik edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte öğrenciler, çalışkan öğrencilerin daha fazla bilmesinin ve bildiğini aktarmasının normal olduğunu ifade etmelerine rağmen, sınıf içerisinde eşitsizlik olarak algıladıkları durumdan açıkça şikâyet etmektedirler. Öğrencilerin ifadelerinden, çalışkan öğrencilere karşı, sınıf içerisinde olumlu bir algının olmadığı da anlaşılmaktadır.

3- Vakanın Öğrenciler Tarafından Maârif Nezâretine Yansıtılması

Öğrenciler üçüncü dilekçelerini 15 Haziran 1913 (2 Haziran 1329) tarihinde doğrudan Maârif Nezâretine yazmışlardır. Öğrenciler bu dilekçede, genel tespitlerde bulunmuşlar; Cevdet Bey hakkındaki şikâyetlerini bildirmişler; okul idaresine yaptıkları müracaatlardan bahsetmişler ve gereğinin yapılarak, korkularından dolayı kendilerine dâhil olmayan 13 öğrenci haricindeki 49 öğrencinin perişan edilmemesini istemişlerdir. Yine o dilekçeden anlaşıldığı kadarıyla, öğrencilerin Maârif Nezâretine dilekçe göndermelerinde, 16 Haziran 1913 pazartesi günü *Fenn-i Terbiye* dersine girmedikleri takdirde okuldan atılacaklarının, okul idaresi tarafından öğrencilere bildirilmesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.³⁶ Öğrenciler dilekçelerinde ilginç tespitlerde bulunmuşlardır. Öğrenciler dilekçelerine, "*Istikbal-i milleti halas için yeni nesli başka türlü insan yapmak vazifesıyla mükellef olan bizler bu ameliyye-i kudsiyenin azamet ve ciddiyeti ile mütenasib adam olmak*

³⁵ Gündüz, a.g.e; Namık Kemal ŞAHBAZ-Bengül BİROĞLU ŞAHBAZ, "Eyüp Hamdi Akman'ın Usûl-i Tedris'i ve Eserin Türkçe Eğitimi Açısından Önemi" *Turkish Studies*, 6/4, (2011), ss. 805-820.

³⁶ BOA, *MF. MKT.*, 1187/39, Lef: 5, 2 Haziran 1329/15 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Maârif Nezâretine gönderdikleri dilekçe.

isteriz.” cümlesiyle başlamışlardır.³⁷ Öğrencilerin ortak görüşünü yansıtan bu cümle, II. Meşrutiyet Dönemi’nin yeni tip birey ve toplum oluşturma arzusunun, öğretmen adaylarına benimsetildiğinin ve bunun öğretmen adayları tarafından, farkında olarak veya olmayarak, kabullenildiğinin bir göstergesidir.³⁸

Öğrenciler, isteklerini yerine getirmeyen okul müdüriyetine karşı, haklıklarını vurgulamak için girişimlerini bir vatan hizmeti olarak tanımlamışlardır. Bu düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir. “*İki buçuk senedir her dem müteâzîd bir ihtirâb-ı vicdanla Fenn-i Terbiye mualliminin sükûtnu gördük ve işte bu cihetten kemâl-i ihlâsla hareket ederek bir vazîfe-i vataniye ifâ etmek üzere müdüriyete mürâcaata karar verdik*”.

Öğrenciler dilekçelerini, Maârif Nezâretine posta aracılığı ile göndermişlerdir ve dilekçelerine, öğrenci numaraları ile isimlerinin bulunduğu bir ek ilave etmişlerdir.³⁹ Dilekçenin yazıldığı gün, Maârif Nazırının, öğretmen hakkında soruşturma isteyeceği, eğer bir kusuru varsa onu cezalandıracağı, ancak öğretmenin bazı ifadelerini bahane ederek öğretmeni istememeyi, derse girmemeyi, uygun görmeyeceği, öğrencilerin derslere devam etmesi gerektiği, yoksa bunu bir itaatsizlik olarak kabul edeceği yönündeki görüşleri imza ekine yazılmıştır.⁴⁰ Ayrıca, tebliğin gönderilmesinden sonra durumun kontrol edilmesi için okula birinin gönderilmesi ve bilgi alınması da istenmiştir.⁴¹ Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi Maârif Nazırı olayı soruşturacağını, eğer öğretmenin bir kusuru varsa cezalandıracağını belirtmiş olmasına rağmen öğrencilerin tutum ve davranışlarını itaatsizlik olarak değerlendirmiş ve derse devam etmelerini istemiştir.

4- Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinin Vakaya Bakışı ve Öğrencilerin Okuldan Atılışı

Öğrencilerin Maârif Nezâretine gönderdikleri dilekçe ile aynı gün, Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyeti, Maârif Nezâretine kısa bir bilgilendirme tezkiresi

³⁷Aynı dosya, Lef: 5, 2 Haziran 1329/15 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Maârif Nezâretine gönderdikleri dilekçe.

³⁸ II. Meşrutiyet Dönemi’nin yeni tip birey ve toplum algısı için bkz. Mustafa Gündüz, “Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Yeni Birey ve Toplum Oluşturma Düşünceleri”, *Erdem (Atatürk Kültür Merkezi Dergisi)*, sy. 51, (2008), ss. 137-169.

³⁹ Öğrenciler, Maârif Nezâretine gönderdikleri dilekçede 49 kişi olduklarını beyan etmişlerdir. Ancak ekte 51 numara ve isim bulunmaktadır. Bu durum dilekçe yazıldıktan sonra iki öğrencinin daha dilekçeye iştirak ettiğini düşündürmektedir. Ancak, ileride bahsedileceği üzere, okul idaresi önce 43 daha sonra 6 kişinin daha ilave edilmesiyle 49 öğrencinin okuldan atılması için Maârif Nezâretinden izin istemiştir. Okul idaresi bu iki öğrenciden haberdar olmamıştır. O iki öğrenci ya okul idaresinden çekilmiş ya da arkadaşlarının baskısına maruz kalmıştır.

⁴⁰“*Muallim hakkında, mektep müdüründen tahkikat icra ederim ve bir kusuru var ise cezasını veririm. Ancak muallimin bazı sözlerini vesile ederek muallimi istememek, derse girmemek gibi halleri katiyen tevzi edemem. Hemen mektebe avdet etmeli ve kemâl-i edep ve terbiye ile derslere devam etmelidir. Yoksa bu hali itaatsizlik addederim. Tebliğ olunmak üzere Kalem-i Mahsûsa Müdüriyetine.*”, BOA, MF. MKT., 1187/39, Lef: 6, 2 Haziran 1329/15 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Maârif Nezâretine gönderdikleri dilekçenin eki.

⁴¹ Aynı dosya, Lef: 6, 2 Haziran 1329/15 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Maârif Nezâretine gönderdikleri dilekçenin eki.

göndererek, Cevdet Bey'e karşı terbiyesiz davranışlarda buldukları ve idarenin uyarlarına rağmen o davranışlarına devam ettikleri şifahen arz edilmiş kırk üç öğrencinin künyelerini bildirmiştir. Bu bilgiyle birlikte konu hakkındaki detayların ve son durumun bir sonraki gün yazılı olarak bildirileceğinin kararlaştırılmış olduğu da ifade edilmiştir. Maârif Nezâreti bu tezkire doğrultusunda, öğrencilerin, bir sonraki gün tutumlarını değiştirmedeği takdirde, okuldan atılmaları yönünde görüş bildirmiştir.⁴² Maârif Nezâreti, okul idaresinin olaylarla ilgili bilgilendirme ve değerlendirme tezkiresini beklemeden, öğrencilerin okuldan atılması kararını almıştır.

Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyeti, 15 Haziran 1913 tarihli tezkiresinde ifade ettiği gibi, olaylarla ilgili bilgilendirme ve değerlendirme tezkiresini 16 Haziran 1913 (3 Haziran 1329) tarihinde Maârif Nezâretine göndermiştir.⁴³ Okul idaresi, ilgili tezkirede, öğrencilerin şikâyetini iki ayrı kategoride değerlendirmiştir. Okul idaresine göre öğrencilerin şikâyetlerinin ilki, ders öğretmeni Cevdet Bey'in ilmi yetersizliğiyle, diğeri öğrencilere hakaret etmesiyle ilgilidir. Cevdet Bey lehinde bir tutum içeren değerlendirmede, Cevdet Bey'in üç yıldır aynı sınıfta *Fenn-i Terbiye* dersine girdiği ve yeterliliği konusunda şüpheye yer olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca okul idaresine göre, öğretmenin böyle bir yetersizliği olsa dahi bu yetersizlik öğrenciler tarafından sorgulanamaz. Hakaret iddiaları ile ilgili de aynı tutumda olan okul idaresine göre, bir öğretmenin öğrencilerine karşı hakaret içeren ifadeler kullanmaması gerekse de öğretme işinin ulviyeti nedeniyle, öğrencilikte, öğretmenin uyarma ve azarlamasından gücenmenin yeri yoktur. Tezkirede olayların gelişimi ve okul idaresince alınan tedbirler de ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Öğrencilerin şikâyetlerine binaen ders öğretmeni Cevdet Bey, okul idaresince, şifahen uyarılmıştır.⁴⁴

Okul idaresi, öğrencilerin öğretilmediğini iddia ettiği usûl-i tedris konularının verilmeye başladığını ifade etmektedir. Ancak bunu söylerken, usûl-i tedris konularının program icabınca en son derslere tahsis edildiğinin de üzerinde durulmuştur. Bu iki husus, idarenin öğretmen yanlısı tutumunun bir yansımasıdır. Zira öğrenciler okul idaresine verdikleri ikinci dilekçelerinde iki ay sonra öğretmen olacaklarını ifade etmektedirler.⁴⁵ Bu iki aylık süreden bir bölümünün sınavlar için ayrılmak zorunda olduğu düşünüldüğünde, üç senelik öğretim süresi içerisinde verilememiş olan usûl-i tedris konularının birkaç hafta içerisinde verileceğinin ifade edilmesi bir bahaneden öteye gitmemektedir. Diğer taraftan, muallimin öğrencilerine hakaret etmemesi

⁴²*Aynı dosya*, Lef: 4, 2 Haziran 1329/15 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

⁴³*Aynı dosya*, Lef: 7, 3 Haziran 1329/16 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

⁴⁴*Aynı dosya*, Lef: 7, 3 Haziran 1329/16 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

⁴⁵*Aynı dosya*, Lef: 2, 30 Mayıs 1329/12 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetine verdikleri dilekçe.

gerektiği dile getirilirken, öğrencilerin bu azarlamalardan alınmaması gerektiği vurgusu idarenin öğretmen yanlış tutumunun diğer bir göstergesidir.

Okul idaresi tarafından Maârif Nezâretine gönderilen tezkirede, vakaya karşı okul idaresince alınan tedbirler de ayrıntılı olarak anlatılmıştır.⁴⁶ Okul idaresince alınan tedbirler şunlardır. Kırk üç öğrenci adına sekiz, on öğrenci tarafından okul idaresine verilen ilk dilekçe üzerine öğrenciler uyarılmış ve kendilerine nasihat edilerek hareketlerinin yanlışlığı bir kez daha izah edilmiştir. Ayrıca 14 Haziran 1913 (1 Haziran 1329) cumartesi günü⁴⁷ *Fenn-i Terbiye* dersine girmedikleri takdirde haklarında vahim bir neticenin husule geleceği kati bir şekilde beyan edilmiştir. Ancak dilekçe sahibi talebelerin derse girmemesi üzerine vaziyet Maârif Nezâretine şifâhen arz edilmiş ve okuldaki düzenin korunması için, bir kez daha, gerekli uyarılar yapılarak itaat etmedikleri takdirde okuldan atılacakları kendilerine bildirilmiştir. Müracaatlarında tamamen haklı olsalar dahi idarenin icraatına itaate mecbur olan öğrenciler, ısrarları neticesinde vakayı, okul idaresine ve Nezârete karşı bir isyan şekline sokmuşlardır. Buna rağmen çok sayıda öğrencinin, cahilliklerinden dolayı⁴⁸ yapmış oldukları bir hata nedeniyle, istikballerinin mahvolmaması için 15 Haziran 1913 akşamı Maârif Nezâretinin, okuldan atılmaları yönündeki kararı kendilerine tebliğ edilmiştir. Ayrıca gece okulda nöbetçi kalan öğretmenlerden *Talbîkat Mektebi* Müdürü ve *Fenn-i Terbiye* Muallimi İhsan Bey, mütalaa zamanında, gerekli nasihatı yapmıştır. Sabahleyin de son bir tedbir olmak üzere müdür muavini ve üç yıldan beri o sınıfın öğretmeni olan Fuad Bey, hareketlerinin ne kadar yersiz olduğunu uzun uza diye anlatmıştır.⁴⁹ Buna rağmen 49 öğrenci derse girmemişler ve okuldan atılmayı göze aldıklarını, Muallim Cevdet Bey kaldıkça itaat etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Başka bir çare kalmadığından o öğrencilerin tamamı okuldan atılmıştır.⁵⁰

Okul idaresinin, vakanın bir isyan haline dönüştüğünü algılaması ve iddialarında haklı olsalar dahi, talebelerin, idarenin icraatına itaat etmeye mecbur olduklarını ifade etmesi, buna karşılık talebelerin, okuldan atılmayı göze alarak amaçlarından vazgeçmeye yanaşmamaları, okul idaresi ile bir kısım öğrenci arasındaki iktidar ispatı mücadelesi görünümünü vermektedir.

5- Öğrencilerin Affı ve Yeniden Okula Kabulü

Öğrenciler, okuldan atılmalarından iki gün sonra [18 Haziran 1913 (5 Haziran 1329)], okul idaresine verdikleri yeni bir dilekçe ile düşüncelerinde ve hareketlerinde

⁴⁶ Aynı dosya, Lef: 7, 3 Haziran 1329/16 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

⁴⁷ Belgede, "haziranın birinci cumartesi günü" olarak geçmektedir.

⁴⁸ Okul idaresinin değerlendirmeleridir.

⁴⁹ Aynı dosya, Lef: 7, 3 Haziran 1329/16 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

⁵⁰ Aynı dosya, Lef: 7, 3 Haziran 1329/16 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

hatalı olduklarını beyan ederek aflarını ve okula yeniden kabullerini istemişlerdir.⁵¹ Dilekçeye kırk dört öğrencinin numaraları ve isimleri yazılmıştır.⁵²

Bunun üzerine okul idaresi, öğrencilerden Cevdet Bey'den özür dilemelerini istemiş ve Cevdet Bey'in bu özürleri kabul ederek kendilerini yeniden dersine alacağını, yazılı olarak, idareye bildirmesi durumunda, isteklerinin Maârif Nezâretine bildirileceği cevabını vermiştir.⁵³

Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyeti, öğrencilerin Cevdet Bey'den özür dilemesi ve Cevdet Bey'in bu özürleri kabul ederek bunu, okul idaresine yazılı olarak bildirmesi⁵⁴ üzerine, 21 Haziran 1913 (8 Haziran 1329) tarihinde, Maârif Nezâretinden, öğrencilerin bu defalık affını ve yeniden okula kabul edilmelerine izin verilmesini istemiştir. Ancak bu talebe, bundan sonra idare ve öğretmenlere karşı en ufak bir hüürmetsizlikte buldukları takdirde yine okuldan atılacakları, kaydını eklemiştir.⁵⁵ Maârif Nezâreti, aynı gün, öğrencilerin kabahatlerinin bu defalık af edilerek okula dönmelerine izin verildiğini *Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetine* bildirmiştir.⁵⁶

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde öğretmen yetiştiren ilkökul Mart 1848'de, İstanbul'da Dârümuallimîn adıyla kurulmuştur. Bu okul 1868'de Dârümuallimîn-i Sıbyanın kurulmasından sonra, Dârümuallimîn-i Rüşdi olarak da isimlendirilmiş ve her iki okul, 1869 yılında kabul edilen *Maârif-i Umumiye Nizâmnâmesi* kararı gereği 1874 yılında kurulan *Dârümuallimîn-i Kebîre* bağlanmıştır. Daha sonra *Dârümuallimîn-i Âliye* olarak ifade edilen okulun yapısında, II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Dönemleri'nde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişim sürecinde, Dârümuallimîn programındaki *Usûl-i İfâde ve Tâlimdersinin* adı Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde *Usûl-i Tedris* olarak değiştirilmiştir. II. Meşrutiyet'ten sonra, öğretim yöntemleriyle birlikte eğitim bilimlerini de kapsar hale getirilen ders *Fenn-i Terbiye* olarak isimlendirilmiştir.

⁵¹ *Aynı dosya*, Lef: 8, 5 Haziran 1329/18 Haziran 1913 tarihli öğrencilerin Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetine verdikleri dilekçe.

⁵² Fortna, öğrencilerin okul numaralarıyla birlikte tanınmayı kabullenmelerini, okulların rasyonel düzenlemelerinin öğrenciler tarafından benimsediğine dair bir delil olarak sunmaktadır. Gerek ilgili dilekçede gerekse daha önce Maârif Nezâretine gönderilmiş dilekçede öğrenci isimleriyle birlikte okul numaralarının yazılması, Fortna'nın değerlendirmesini teyit etmektedir. Fortna, *a.g.e.*, s. 196.

⁵³ *Aynı dosya*, Lef: 9, 8 Haziran 1329/21 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

⁵⁴ *Aynı dosya*, Lef: 10, 8 Haziran 1329/21 Haziran 1913 tarihli Cevdet Bey'in Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetine sunduğu varaka.

⁵⁵ *Aynı dosya*, Lef: 9, 8 Haziran 1329/21 Haziran 1913 tarihli Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen tezkire.

⁵⁶ *Aynı dosya*, Lef: 11, 8 Haziran 1329/21 Haziran 1913 tarihli Maârif Nezâreti Kalem-i Mahsus Dairesinde Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyeti için hazırlanan müesvedde.

Dârülmualimîn-i Âliyyede, 1909 yılından sonra *Usûl-i Tedris* dersinin yerini almış olan *Fenn-i Terbiye* dersinde öğretim yöntemleri ve eğitim bilimleri konularının birlikte işlendiği anlaşılmaktadır. Öğrencilere *Fenn-i Terbiye* dersi kapsamında ders anlatırma uygulamasının yaptırılması, dönem itibarıyla öğretmen okulunda, uygulamaya yönelik bir yöntemin kullanıldığını göstermektedir.

Bu çalışma, en azından II. Meşrutiyet Dönemi için, dârülmualimînlerde, öğretmenlik mesleği için öğrenme ve öğretme sanatı öneminin gerek öğrenciler gerekse idare ve öğretim kadrosu tarafından kavranmış olduğunu göstermektedir. Ancak öğrencilerin, öğretim yöntemine yönelik bir uygulamaya karşı çıkmaları, diğer taraftan *Fenn-i Terbiye* dersi içerisinde, usûl-i tedrise yönelik konuların yeterince ele alınmaması uygulamadaki eksikliklerin göstergeleridir. Bununla birlikte, tarihi süreçte Osmanlı Devleti'nin öğretmen yetiştiren kurumlarında pedagoji alanında önemli bir birikim sağlandığı ve bu birikimin Cumhuriyet Türkiye'sine aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Sıradan ve çok önem verilmeyen bir ders protestosu görünümünde başlayan olaylar kısa süre içerisinde idare ile öğrenciler arasındaki bir iktidar mücadelesi şekline bürünmüştür. Öğrencilerin, dilekçelerinde kullandıkları ifadelerden, ders öğretmeni hakkındaki iddia ve şikâyetlerden, idareye karşı takındıkları tavırdan, olayı Maârif Nezâretine taşımalarından ve okuldan atılmayı göze almalarından, kendilerine zarar verecek kadar, müthiş bir güven ve cesarete sahip oldukları anlaşılmaktadır. Olayların başlangıcından sonra, süreç ilerledikçe, öğrencilerin cesaretlerinde artış olmuştur. Bu durum, dilekçelerinde iddia ettikleri suçlamaların ve kullandıkları hakaret içeren ifadelerin dozundaki artıştan anlaşılmaktadır. II. Meşrutiyet öncesi ve dönemindeki siyasi atmosferin, öğrencilerin idareye karşı gösterdikleri cesarete etkili olduğu değerlendirilmektedir. Süreç sonucunda önce 49 öğrenci okuldan atılmıştır. Ancak hemen sonra, öğrenciler geri adım atmış ve aflatırnı istemişlerdir. Neticede öğrenciler affedilmiş ve tamamının okula dönmesine izin verilmiştir. Bu disiplin vakasında idare, önceki dönemlerde olduğu gibi, öğretmen yanlısı bir tutum sergilemiştir. Bunlarla birlikte, II. Meşrutiyet iktidarının (Öğretmen, okul idaresi, Maârif Nezâreti) eğitim öğretim ve disiplin konusundaki otoriter yapısı oldukça dikkat çekicidir.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

Maârif Nezâreti Mektûbî Kalemî(MF. MKT.), Dosya No: 1187/Gömlek No: 39.

Diğer Resmi Kaynaklar

Düstür, I. Tertip, 2, İstanbul 1289.

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1316.

Kitap ve Makaleler

Dağlı, Yücel - Üçer, Cumhure, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

Demirel, Fatih, "II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı'da Ortaöğretim: Sultâniler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII/II, (2012), ss. 339-358.

—————, *Mekteb-i İdadî*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2010.

—————, "Osmanlı Modern Eğitim Kurumlarında İşlenen Suçlar", *History Studies*, 5/1, (2013), ss. 101-112.

Demirel, Muammer, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Türkler*, XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 44-60.

Erdem, Yasemin Tümer, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Marmara Üniversitesi, TürkiyatAraştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Ergün, Mustafa, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ocak Yayınları, Ankara 1996.

Fortna, Benjamin C., *Mekteb-i Hümayûn Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslâm, Devlet ve Eğitim*, Çev. Pelin Sıral, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Gündüz, Mustafa, *Mustafa Satı Bey ve Eğitim Bilimi (Fenn-i Tarbiye Cilt 1-2) Türkiye'de İlk Modern Eğitim Bilimi Kitabı*, Otorite Yayınları, Ankara 2012.

—————, "Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Yeni Birey ve Toplum Oluşturma Düşünceleri", *Erdem (Atatürk Kültür Merkezi Dergisi)*, sy. 51, (2008), ss. 137-169.

—————, "Son Dönem Osmanlı Eğitiminde Disiplin ve Cezalandırma", *Doğu Batı*, 13/53, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2010, ss. 127-158.

- Kaya, Doğanay Fatma, *Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011.
- Nurdoğan, Arzu M., *Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim (1869-1922)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.
- Öztürk, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.
- , “Dârülmuallimîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi [TDVİA]*, VIII, (İstanbul 1993), 551.
- , *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998.
- Şahbaz, Namık Kemal - Şahbaz, Büroğlu Bengül, “Eyüp Hamdi Akman’ın Usûl-i Tedris’i ve Eserin Türkçe Eğitimi Açısından Önemi” *Turkish Studies*, 6/4, (2011), ss. 805-820.
- Unat, Faik Reşit, “*Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*”, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964.
- Yücel, Hasan Ali, *Türkiyede Orta Öğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

دارالمؤمنين آليہ

سدری

حصہ - ۱ سدری تصدیق

ما دوماً معلوم می شود که ایقان بعد از توفیق از این تعلیم و پرورش از صیغه اعصاب اعملاً آورده اند اما متأسفانه کلمه سدری در
 معنی اولی که در معاد و تطبیق به کتب در راه و کمال و صمیمیتاً تبدیل مکتوبه حصه و اکتفا از آن
 طبع عقد امیر . کتله ۸ ترجمه این قول از یک اعتقاد دینی است که سدری در این باب بیان کرده « در حق سید تین »
 کتله ۸ ترجمه این قول از یک اعتقاد دینی است که سدری در این باب بیان کرده « در حق سید تین »
 کتله ۸ ترجمه این قول از یک اعتقاد دینی است که سدری در این باب بیان کرده « در حق سید تین »
 کتله ۸ ترجمه این قول از یک اعتقاد دینی است که سدری در این باب بیان کرده « در حق سید تین »

اصولاً در تعداد ۸

Ek-5. Cevdet Bey'in Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetine Sunduğu, 8 Haziran 1329/21 Haziran 1913 Tarihli Varaka.

